

Les relacions de gènere en les parelles joves a partir de l'anàlisi dels espais domèstics

Marta Roca i Escoda

Universitat de Ginebra

roca@uni2a.unige.ch

Resum: Aquest article és el resultat d'una investigació sobre la construcció i la reproducció de la divisió sexual del treball domèstic en les joves parelles a partir dels espais domèstics. La investigació es concreta en dues anàlisis que es troben estretament interrelacionades. En primer lloc, s'ha tractat la qüestió de la interiorització dels models femenins i masculins a partir de la representació dels estereotips sexuats a la publicitat televisiva. Concretament, s'han volgut posar de manifest les formes dicotòmiques que prenen els estereotips sexuats amb relació als espais. En segon lloc, s'ha portat a terme una anàlisi, a partir d'entrevistes a joves parelles, per veure les diferents representacions i pràctiques quotidianes de la jove i del jove amb relació als espais de casa seva. L'anàlisi mostra fins a quin punt el jove i la jove reconstrueixen les seves identitats de gènere apropiant-se de manera diferent els espais domèstics.

Resumen: Este artículo es el resultado de una investigación sobre la construcción y la reproducción de la división sexual del trabajo doméstico en las jóvenes parejas a través del análisis de los espacios domésticos. La investigación se concreta en dos análisis que se encuentran en estrecha interrelación. En primer lugar, se ha tratado la cuestión de la interiorización de los modelos femeninos y masculinos a partir de la representación de los estereotipos sexuados en la publicidad televisiva. Concretamente, se han querido poner de manifiesto las formas dicotómicas que toman los estereotipos

sexuados en relación con los espacios. En segundo lugar, se ha llevado a cabo un análisis, a partir de entrevistas a jóvenes parejas, para ver las diferentes representaciones y prácticas cotidianas de la joven y del joven en relación con los espacios de su hogar. El análisis muestra hasta qué punto el joven y la joven reconstruyen sus identidades de género apropiándose de manera diferente los espacios domésticos.

Abstract: *This article relates the result of a study about the construction and the reproduction of gender division of housework in young couples through the analysis of domestic spaces. Starting from interviews to young married couples, the aim was to see at what extent young women and young men internalise stereotyped gender spaces in the construction of their gender identity. The research consists in two strictly inter-related analysis. Firstly, the question of the internalisation of male and female patterns has been addressed, through the analysis of stereotypical representations of gender in television advertisement. The scope was to show the dichotomy in the forms taken by gender stereotypes in relation to spaces. Secondly, the analysis has been realised through interviews to young couples in order to see the different everyday representations and practises of young man and young woman in relation to domestic spaces.*

Introducció

La recerca que es presenta analitza la manera en què les parelles joves perceben i usen els espais de la llar pròpia. L'objectiu és mostrar com la divisió sexual del treball es reflecteix en les representacions i usos dels espais domèstics. Seguint les crítiques feministes de la sociologia de la família clàssica, es parteix del supòsit que les pràctiques familiars mostren una divisió ben marcada dels rols de sexe que esdevé l'origen de la discriminació sexual en tots els àmbits de la nostra societat (Benería i Seng, 1983; Scott, 1988, 1990).

La hipòtesi general és que les parelles joves continuen reproduint fortament els rols de gènere en el repartiment de les tasques domèstiques a causa d'una activa interiorització de les conductes i dels estereotips socials sexuals.¹ L'estudi focalitza la recerca en les noves generacions, entre les quals el discurs sobre la igualtat està més arrelat. Alguns estudis anteriors sobre les relacions i pràctiques familiars ens mostren que, en general, els matrimonis joves continuen establint una divisió ben marcada dels rols de cada sexe pel que fa a

1. En concret, vegeu: ALBERDI, 1996; BRULLET, 1996; MEIL LANDWERLIN, 1997; ORTEGA, 1993, 1996; BOURDIEU, 1990, 1993.

l'organització de la vida quotidiana (Kellerhals, 1984; Roux, 1996; Brullet, 1996a). I, tanmateix, per explicar les diferents actituds i comportaments de la dona i de l'home dins la parella, no és suficient prendre com a variable explicativa l'estatus socioprofessional de cada cònjuge.

D'altra banda, cal tenir en compte que quasi sempre hi ha un procés de negociació a la base de la formació i la consolidació de la parella. Aquesta negociació afecta l'ajustament de la relació conjugal a cada nova situació (Kellerhals, 1984; De Singly, 1987, 1996; Kaufmann, 1991, 1993). La parella és un context d'interacció en el qual dones i homes estan fortament implicats, fins al punt que roman l'expressió més corrent i més forta de l'estructuració social de les relacions de gènere (De Singly, 1991). En aquest sentit, cada parella és una història concreta que es troba integrada en un context social que imposa maneres de fer estereotipades segons el sexe. La parella s'inscriu generalment en els rols socialment reconeguts i legítims (Berger i Luckmann, 1966).

Ara bé, si la divisió sexual del treball es manté de manera important a la nostra societat, estudis diversos també afirmen que les joves parelles mantenen un fort ideal igualitarista pel que fa al repartiment de les tasques domèstiques (Roux, 1996; Brullet, 1996a). Aquesta contradicció aparent es manifesta en les maneres diferents que té cada cònjuge de representar-se el seu marc d'acció. I, com veurem, la definició de l'organització domèstica acostuma a ser ben diferent entre home i dona.

1. L'espai domèstic com a objecte d'estudi sociològic

Tota orientació, presa de posició i redefinició d'un mateix en la vida quotidiana parteix de dos eixos, que són l'espai i el temps. Aquests, com a fenòmens socials que són, tenen un caràcter objectiu —és a dir, són un fet físic i exterior a l'individu que és donat per la societat— i un caràcter subjectiu, interpretat i interioritzat per l'individu dins el procés de construcció de la seva identitat (Simmel, 1988). Per tant, més enllà de les seves característiques físiques i «naturals», l'espai pot ser objecte d'anàlisi sociològica. I aquesta anàlisi pot partir de la pregunta de com l'espai interfereix en el joc dels actors socials dins la quotidianitat de la seva llar.

En efecte, la sociologia considera que dins els espais físics existeixen models culturals de vida quotidiana (Hall, 1971). L'estudi de l'espai, amb relació al tema que ara ens ocupa, ens aproxima al saber cultural tàcit (latent) propi de cada sexe, un saber que es tra-

dueix en pràctiques i activitats que, al seu torn, esdevenen símbols de la identitat de gènere. En aquest sentit, les representacions de l'espai domèstic que es fan la dona i l'home joves constitueixen un exemple de les definicions que la nostra cultura dóna a la sexualitat i manifesten, sovint, els principis latents que inciten les interaccions socials (Leclerc, 1986; Ardener, 1991). Tal com assenyalen Spradly i Mann (1979), cadascun dels dos éssers sexuals aprèn les regles culturals que li permeten distingir «colors» diferents de la realitat, maneres diferents de percebre l'espai. Així, l'anàlisi de l'espai ens permet adonar-nos que un mateix espai objectiu pot tenir significacions diferents segons el gènere de qui el viu.

Cada espai de la casa és atribuït pels seus habitants a una categoria de comportaments i d'activitats més o menys determinats socialment (Barrère-Maurisson, 1995). Res de més simple per als membres d'una parella que anomenar i definir els espais domèstics. No solament cadascú utilitza d'una manera diferent els indrets, sinó que, a més, hi fan usos i activitats diferents i construeixen diverses representacions del mateix espai (Goffman, 1973, 1988). En aquest sentit, l'estudi que ara es presenta ha tractat de mostrar la manera com és representada la realitat domèstica segons el jove i la jove i, en conseqüència, com hi actuen.²

Les pràctiques quotidianes que defineixen l'individu, i que ell mateix també defineix, estan inscrites dins la problemàtica del coneixement i de la representació. En aquesta recerca, s'entén per representacions socials el conjunt organitzat i jerarquitzat de judicis, d'actituds i d'informacions que un grup social donat elabora a propòsit d'un objecte (Doise i Palomari, 1986; Jodelet, 1989). En el nostre cas, el grup és definit pel seu gènere i l'objecte és l'espai domèstic. Amb l'anàlisi de les representacions de l'espai segons el gènere s'ha volgut definir el paper que té l'individu en la construcció de la seva identitat social. Com diu Abric, «les représentations sociales construisent au niveau symbolique notre expérience quotidienne, elles contribuent à justifier nos propres attitudes et nos actions, autant d'ailleurs qu'à les anticiper, qu'à les infléchir. Elles assurent l'adaptation sociocognitive aux réalités quotidiennes» (Abric, 1996, p. 11-12). Abric afegeix que les representacions socials són el resultat d'un procés d'apropiació de la realitat, de reconstruc-

2. Com diu Jean Kellerhals: «L'espace apparaît comme un analyseur/révéléateur privilégié de la famille. Par ses frontières subjectives et pratiques, par ses différentes appropriations, l'espace permet de nous rendre compte des rapports et interactions sociales dans la maison pour les deux partenaires du couple, qui sont la base et le moteur constituant des rapports avec la société» (KELLERHALS, 1995, p. 4-6).

ció d'aquesta realitat dins un sistema simbòlic. Les representacions sexuades dels espais domèstics apunten a la construcció simbòlica del treball domèstic com a «treball de les dones». Efectivament, a partir d'entrevistes a parelles joves casades, s'ha pogut veure fins a quin punt la dona i l'home interioritzen els espais sexuals estereotipats en la construcció de la seva identitat de gènere.³ I, d'altra banda, s'ha posat de manifest la construcció simbòlica de la identitat de parella que condueix a la legitimació de la divisió sexual del treball en l'esfera privada de la llar.

2. La publicitat i els espais de vida quotidiana

Si les representacions socials són esquemes mentals que provenen de la societat, caldria tractar la qüestió de la seva interiorització i de les normes socials que hi són implícites. Així, al moment de tenir en compte els models socials de què disposen les joves i els joves entrevistats per a la construcció de la seva identitat de gènere, s'ha jutjat pertinent efectuar una anàlisi introductòria sobre les representacions socials dels estereotips sexuals.⁴

Es parteix del fet que la distribució de poder entre els dos sexes en la nostra societat és desigual, i que la publicitat és un agent simbòlic que reforça els estereotips sexuals i, al mateix temps, n'és un reflex (Lainé, 1977; Herne, 1993; Bourdieu, 1990, 1998; Castoriadis, 1975).⁵ La televisió ha estat concebuda com un instrument al servei de la unitat domèstica legítima pel fet que transmet una concepció del grup familiar tot respectant la divisió social del treball entre els sexes. La televisió està acuradament controlada per tal d'harmonitzar aquesta divisió dels rols de gènere. D'altra banda, s'ha considerat la publicitat no solament com a intermediària en la lògica del mercat, sinó també com a agent que defineix les identitats socials —agent de l'ordre social (Everaert-Desmedt, 1984). Així, es

3. Cal dir que les representacions socials contribueixen a l'elaboració de la identitat social i personal gratificant, compatible amb els sistemes de normes i de valors socialment i històricament construïts, com és el cas de les identitats de gènere.

4. Cal, però, assenyalar, en el mateix sentit que GOFFMAN (1986), que l'anàlisi de la manera en què són col·locats l'home i la dona en la publicitat no ha de limitar-se a redreçar els estereotips sustentats pels publicistes, sinó que també ha de buscar dins aquests estereotips allò que revela els models dominants de la nostra societat, subjacents a la distribució dels rols i de les identitats de gènere.

5. Com diu Pierre Bourdieu, la publicitat com a univers simbòlic té un paper molt important en la construcció i en la reproducció dels esquemes mentals que atribueixen i dibuixen un espai propi de les dones i dels homes.

pot trobar una estreta relació entre la publicitat i la definició o la representació de la identitat, ja que l'estratègia de la publicitat és acostar-se al consumidor provant d'identificar-lo amb els personatges.

2.1. Elements metodològics de la recerca

L'objecte d'anàlisi són les representacions publicitàries de la dona i de l'home que vehiculen les definicions de la feminitat i de la masculinitat en les nostres societats. En concret, s'han analitzat els estereotips sexuals que participen en la construcció de l'oposició femení-masculí. S'ha partit del supòsit que és possiblement en la publicitat on es troba de manera més òbvia la representació social de la ideologia sexista, sobretot per la seva coherència i exhaustivitat. S'han analitzat cent trenta anuncis publicitaris emesos durant els telenotícies del vespre de quatre canals espanyols i un de català, durant dues setmanes del mes d'octubre de 1997.⁶ L'anàlisi ha estat de tipus transversal, cosa que ha permès desvelar les representacions estereotipades de les relacions espacials més rellevants adscrites a cada un dels gèneres. Al mateix temps, s'ha intentat posar de manifest les formes dicotòmiques que prenen els estereotips sexuals amb relació a l'espai, i això ha estat molt útil per a l'anàlisi posterior dels espais domèstics.

2.2. Resultats

La dicotomia de l'esfera pública i privada

El primer que crida l'atenció en els anuncis televisius és el respecte de la dicotomia fonamental entre l'*exterior* masculí i l'*interior* femení. Es podria dir que la nostra existència s'organitza entre el pol *femení* de la llar i el pol *masculí* del treball remunerat. De fet, aquesta divisió és la primera i més fonamental divisió del treball entre l'home i la dona. És una divisió simbòlica de l'espai: una dicotomia socialment construïda entre el *dins* femení i el *fora* masculí, que estructura l'espai social. D'aquesta manera, la vocació domès-

6. A partir d'algunes entrevistes pilot, hem constatat que és al menjador, al vespre, davant la televisió, on les parelles joves passen normalment més temps junts. Es tracta, doncs, de posar de manifest els constructes socials que s'imposen en la suposada intimitat de la parella.

tica de la dona sembla universal. Efectivament, a tots els anuncis analitzats, la dona està exclusivament representada en els interiors de la casa o en el supermercat. En canvi, l'home està situat sempre en els espais exteriors o públics: al carrer, en els bars o en els despatxos. Pel que fa a la representació dels interiors de la casa, l'home és quasi inexistent. El cotxe és l'únic espai privat atribuït a l'home.

Activitat/passivitat

La imatge masculina està sempre representada amb relació a una activitat. En canvi, en les representacions de la dona no hi ha moviment, ja que no hi ha una ruptura entre treball productiu i treball reproductiu. Ella està sempre representada de manera passiva, inactiva, bo i netejant la casa. Els anuncis més parlats són els de productes de neteja, en els quals es troba la dona netejant, utilitzant el producte anunciat com una eina que permet realitzar una tasca sense esforç, sense cap sensació de treball. Per tant, es pot afirmar que els temes publicitaris que tracten sobre els productes de neteja o sobre aliments consagren expressament la fi del treball domèstic femení. Tot el que es fa a la casa no comporta treball, ja que el treball no forma part de la identitat femenina, sinó que és la casa familiar allò que en forma part.

Cultura versus natura

En els anuncis de productes de neteja, la dona està representada com l'instrument que porta a terme una tasca. Si hi ha una tasca important a fer, és sempre l'home qui mana. Un fet que cal remarcar és que l'home posseeix el poder, ja que té accés al saber. Així, la imatge masculina és la protagonista de tots els anuncis que tracten de la tecnologia, del saber i de la instrucció. La representació de l'espai és sempre exterior, és a dir, en l'esfera pública.

Com ja se sap, en les nostres societats la dona ha estat sempre identificada amb la natura i l'home amb la cultura. No obstant això, la identificació de les dones amb la natura i dels homes amb la cultura esdevé paradoxal si es té en compte l'espai privat. En l'espai domèstic, la dona és la cultura, en el sentit que la llar s'ordena i es transforma sota la seva responsabilitat. Ella no es pot comportar com un animal, ja que ha de ser civilitzada i racional i ha de tenir seny. Fer-se càrrec de la casa forma part de la seva identitat. Una casa bruta implica una dona bruta. L'home, al contrari, pot permetre's de desconèixer les coses de la casa, i a més a més també se li

permet ser brut. En aquest sentit, se li admeten connotacions animals (sobretot en el terreny de la sexualitat).

La representació de la «natura femenina» apareix de manera diferent quan el missatge publicitari ja no s'adreça a la dona mestressa de casa, sinó a la dona seductora. Aquí, la dona que compra objectes que representen la feminitat es redueix a un simple objecte de desig i de possessió per part de l'home. En resum, pel que s'ha pogut veure a tots els anuncis, la dona consumeix bellesa i netedat, i l'home el saber.

Ara bé, cal dir d'altra banda que les ideologies igualitaristes entre les dones i els homes són també transmises a través dels mitjans de comunicació. Però el seu impacte és difícil que superi la simple declaració d'intencions. Els mitjans de comunicació parlen d'igualtat i alhora presenten escenes en les quals les interaccions entre els gèneres són profundament desiguals. D'aquesta manera, els anuncis televisius són un bon exemple per mostrar el decalatge entre discurs, representacions i pràctiques.

Taula 1

La representació publicitària dels espais femenins i masculins	
FEMENÍ	MASCULÍ
Pol femení —————> llar	Pol masculí —————> treball
Esfera privada: interiors de la casa	Esfera privada: cotxe
Esfera pública: supermercat	Esfera pública: carrer, bars, despatxos
Dona —————> objecte	Home —————> agent
Passivitat, inactivitat	Activitat, treball professional
Dona —————> fer	Home —————> saber fer
Les tasques domèstiques	La tecnologia, la instrucció
Consum -> manteniment família, bellesa	Consum —————> el saber, la potència
Esfera domèstica —————> el seny	Esfera domèstica > la naturalesa, l'animal
Esfera pública —————> la naturalesa, infantilisme	Esfera pública —————> la cultura, la racionalitat

El fet de prendre nota dels missatges de la publicitat ha servit per conèixer els models socials de què disposen la jove i el jove per a la construcció de la identitat de gènere. En la recerca que es presenta a continuació, l'interès és de saber en quina mesura les joves i els joves perceben de manera diferent les mateixes estructures. És a dir,

com aquests joves es representen el seu rol o el rol de l'altre, i també les seves identitats.

3. Les parelles: habitatge i espais domèstics

Es parteix de la idea que per mitjà de les representacions dels espais domèstics es poden constatar les maneres en què es perceben les condicions d'exercici dels rols de gènere en les pràctiques quotidianes. La finalitat és, doncs, il·lustrar les diverses pràctiques espacials segons el gènere i les seves legitimacions que justifiquen la divisió sexual del treball domèstic. La qüestió que ha conduït l'anàlisi és reflexiva. D'una banda, es vol saber com la identitat del gènere influeix en la relació amb l'espai, i, d'altra banda, com les representacions i els usos de l'espai s'inscriuen en la identitat del gènere. Es pot, doncs, suposar, com a hipòtesi, que els joves que es representin els espais domèstics d'una manera molt estereotipada establiran amb la seva parella un repartiment de les tasques domèstiques molt desigual.

3.1. Els elements metodològics de la recerca

La tècnica d'investigació d'aquesta recerca és qualitativa, perquè el seu objectiu és accedir als *mons de vida*, és a dir, als aspectes subjectius de la vida dels individus i dels grups socials, a les estructures subtils de les seves interaccions i a les condicions objectives que les acompanyen (Schwartz i Jacobs, 1984). A més a més, l'aproximació qualitativa respon a la voluntat de descobrir la definició de la situació per part de l'agent social, amb la finalitat de comprendre els fenòmens socials a través de les seves percepcions i de les seves interpretacions de la realitat. Adoptar una aproximació qualitativa implica presumir que es pot conèixer l'experiència de l'agent: com aquest fa front a una situació, al mateix temps que es poden reconèixer les estructures de l'organització de la parella i el sentit que hi donen.⁷

S'ha procedit mitjançant entrevistes semidirigides seguint un desplegament precís de qüestions. Les qüestions de l'entrevista han estat formulades a partir dels temes derivats de la construcció de di-

7. Com diuen BLANCHET i GOTMAN (1992), l'entrevista és l'instrument privilegiat de l'exploració, en la qual la paraula és el vector principal. Els fets obeeixen als sistemes de representació (creences construïdes) i a les pràctiques (fets i experiències).

mensions i d'indicadors entorn de les representacions i usos de l'espai domèstic compartit. En conseqüència, la primera etapa de l'entrevista se centra en les dimensions següents:

- Ocupació dels espais (espais propis delimitats, llocs de treball, espais comuns).
- Funcions dels espais (significat de cada peça, activitats a cada peça, funcions atribuïdes a cada peça).
- Projectió/idealització dels espais (característiques de l'espai relacional).
- Apropiació dels espais (apropiació lligada a l'activitat, marcadors de territoris personals, apropiació de l'espai mobiliari).
- Negociació dels espais (espais exclusius, espais conflictius, llocs íntims, llocs comuns i llocs neutres, fronteres de territoris personals).
- Significació dels espais (valoració dels espais, espai públic/espai privat, estatus dels espais, estereotips, etc.).

L'univers d'anàlisi de la recerca es troba a Mataró, ciutat industrial situada dins la zona metropolitana de Barcelona. S'ha intentat homogeneïtzar al màxim la mostra: parelles joves casades⁸ d'entre vint-i-dos i trenta anys, amb un màxim de dos anys de matrimoni, sense fills, amb una mateixa categoria socioprofessional (classe mitjana baixa) i un mateix nivell d'estudis (formació professional), i, sobretot, que realitzin les mateixes hores de treball productiu fora de la llar familiar. També s'ha tingut en compte el fet que fos la primera experiència matrimonial i de cohabitació. Prendre l'espai domèstic com a objecte de l'anàlisi de la divisió sexual del treball domèstic ha requerit que totes les parelles compartissin un espai físic semblant. Això ha estat possible pel fet que totes les parelles comparteixen un mateix edifici amb els pisos idèntics.⁹

8. S'ha optat per escollir solament parelles casades, ja que, com assenyala el sociòleg Lluís FLAQUER (1997) en els seus estudis sobre els models de família catalana, l'entrada en la vida familiar es continua fent pràcticament per la via del matrimoni.

9. Es tracta d'un edifici de blocs de pisos construït per una societat anònima municipal de promocions urbanístiques (PUMSA) de Mataró. Concretament, l'edifici forma part del projecte «Camí de la Serra» iniciat el maig de 1992 i acabat el desembre de 1993. Els pisos són allotjaments de venda subvencionats pels òrgans de protecció dels habitants. Es tracta d'apartaments unifamiliars, construïts en sèrie, amb un preu força assequible (10.662.060 pessetes), destinats a compradors que fossin parelles joves casades de menys de trenta-cinc anys i residents a Mataró. S'ha de remarcar que el fet d'haver tingut accés als plànols dels apartaments ens ha fornït un bon coneixement de l'organització arquitectònica de l'espai.

Finalment, s'han efectuat setze entrevistes a vuit parelles que viuen a l'edifici escollit i que compleixen els requisits esmentats (taula 2). El fet de dur a terme una mateixa entrevista per a cada un dels dos membres de la parella, per separat, ha permès fer una anàlisi transversal de totes les parelles a partir la variable gènere. S'ha optat per l'entrevista semidirigida, ja que les reflexions sobre els espais no estan estructurades en l'individu. Cada cònjuge ha estat entrevistat a casa seva a fi de crear un clima relaxat durant l'entrevista.

En el moment del disseny de l'entrevista, s'ha volgut aconseguir que es tractessin al mateix temps les representacions i els usos dels espais domèstics respecte a cada qüestió plantejada. S'ha volgut veure com els joves cònjuges es representen els espais de casa seva, com se'ls apropien, com s'hi identifiquen i com justifiquen les seves pràctiques quotidianes amb relació a aquests espais. Finalment, les entrevistes també han servit per veure les estructures de l'organització de la parella i per comprendre el sentit que els actors donen a aquesta realitat quotidiana.

Taula 2
Les parelles entrevistades

Nom	Edat	Anys de matrimoni	Professió
Mònica	30	1,5 anys	Infermera
Lluís	30		Administratiu
Marta	24	1,5 anys	Empleada de farmàcia
Jordi	26		Guàrdia privat
Belén	25	1,5 anys	Administrativa
Juan	25		Conductor d'autobús
Maria	27	2 anys	Administrativa
Fernando	28		Treballador de la construcció
Carmen	25	1,5 anys	Auxiliar de clínica
Ramón	26		Treballador de la construcció
Cristina	29	3 anys	Dissenyadora de modes
Roger	27		Autònom del tèxtil
Rosa	25	2,5 anys	Autònoma del tèxtil
Javier	25		Autònom del tèxtil
Miguel	29	2 anys	Autònom del tèxtil
Montse	28		Empleada de banca

3.2. Resultats

Pel que fa a l'anàlisi, s'ha tingut sempre present la doble relació entre:

- la influència de l'espai en la relació de parella: el procés d'acomodació;
- la influència de la relació de parella en l'espai: el procés d'assimilació.

Els resultats que es presenten a continuació s'ordenen entorn de tres aspectes que he considerat rellevants en la construcció i reproducció de la divisió sexual del treball domèstic: l'aspecte objectiu (la imposició social dels espais domèstics), el subjectiu (l'hàbitat i la identitat de parella), i el procés d'articulació d'ambdós (els rols de gènere en l'hàbitat).

3.2.1. La imposició social dels espais domèstics

La uniformitat dels marcs d'existència generada per la construcció de pisos idèntics, en sèrie, habitua insidiosament les parelles a sotmetre la seva vida íntima, familiar i social a les normes que es pressuposen. A partir d'enquestes sociològiques, de propostes d'arquitectes o d'urbanistes, es decideixen les distàncies, les formes i els colors d'aquests marcs d'existència, programant una submissió de cadascú a la norma. En aquest sentit, l'organització dels espais de la llar és fidel a l'organització de cada societat (Pezeu-Massabuau, 1993).

L'habilitació dels apartaments

D'entrada, el que va cridar més l'atenció va ser que malgrat una suposada llibertat d'organització dels espais, totes les parelles han assumit el projecte arquitectònic, donant a totes les peces del pis les mateixes funcions proposades per l'arquitecte (cal dir que els pisos es venien sense estar moblats). Els pisos reproduïen el model d'habitació típic de la família nuclear. Tots estan distribuïts segons un model únic: apartament de sis peces, força espaiós. En primer lloc, l'entrada és un petit rebedor tancat per una porta que dona al menjador. A l'esquerra del rebedor, hi ha una habitació petita destinada a «cambra dels convidats» o una habitació que fa de recepció. El menjador sala d'estar està compost per dues peces obertes contigües: la primera fa de menjador i la segona, de sala d'estar, moblada amb sofàs davant un moble televisió. A l'esquerra del menjador hi

ha una porta que dona a la cuina. La cuina és espaiosa, i pot ser també menjador. La cuina dona a una terrassa orientada al carrer. Aquesta primera part de l'apartament s'atribueix als espais de caràcter *públic*. La segona part de l'allotjament està separada de la primera per una porta que dona a un passadís que ens guia vers els espais de caràcter *íntim*: cambres de bany, habitació 1, habitació 2, habitació de matrimoni i la galeria-safareig.

A través d'aquesta llar «típica», que simbolitza l'univers íntim de la parella, es pot veure la necessitat de la parella de retrobar-se integrada en l'organització social, cosa que comença a fer reproduint els marcs de referència proporcionats per la seva cultura i la seva societat.

Les convencions socials

D'una banda, l'ordre domèstic creat al voltant de la parella implica tot un escenari de convencions socials, les metàfores actives de les quals són: un saló per a les visites, un menjador per als convidats i la cuina per als àpats de cada dia, una neta separació entre el lloc de vida social i el lloc de vida íntima —portes que marquen les prohibicions o les permissións d'entrar als espais reservats a la vida íntima de la parella. El menjador sala d'estar és la peça més valorada i important per a tots, ja que, com diu la Mònica, «és on passem més estona junts, rebem els amics, la família, és on hi som tots, és el lloc de trobada».

D'altra banda, la vida quotidiana de la parella està recoberta de rituals a petita escala. Així, per exemple, totes les parelles mengen a la cuina i tot seguit se'n van al menjador a mirar la televisió. Les relacions més íntimes, les tenen a l'habitació matrimonial. En aquest sentit, l'organització de la vida quotidiana comença per una interacció amb els espais. Cada espai comporta un lloc de relacions tipificades i, com a corol·lari, cada acció o relació té un espai tipificat. Es podria dir que l'organització quotidiana de la parella està espacialitzada. D'aquesta manera, la distribució dels pisos en diverses habitacions guia les funcions específiques i evidents de cada dia i recrea els automatismes quotidians (Kaufmann, 1995, 1996). Així, la Mònica afirma:

A la cuina: hi faig el dinar, hi mengem; saló: mirar la tele, escoltar música, relacionar-nos; el quarto de matrimoni: dormir i per a la nostra relació de parella. El despatx: consultar llibres, l'ordinador. També hi ha la terrassa, que utilitzem a l'estiu per menjar, encara que sigui petita. I després la galeria, on tinc la rentadora i estenc la roba.

La privacitat

Si es considera que totes les parelles han estat sotmeses als models arquitectònics pel que fa a la distribució espacial dels seus apartaments, és sorprenent que aquestes percebin casa seva com un lloc construït i habilitat a la seva voluntat i marca de la seva llibertat. Com si es tractés d'una creació originària de la parella. Aquesta representació de l'esfera privada com a opció individual i autònoma, és conseqüència del procés de privatització de la societat (Sennett, 1978).¹⁰ El fet que les joves parelles es vegin en possessió de la seva vida privada porta a la negació de l'existència d'un possible control social de la seva llar. En aquest sentit, la percepció de la llar familiar com quelcom original i específic de cada parella es palesa molt bé en el discurs dels entrevistats:

Com ja t'he dit, tot, perquè tot el que hi ha aquí, des que entres per la porta, és nostre. Els dos ho hem decidit així... M'agraden totes [les habitacions], totes igual, perquè estan totes decorades al meu gust. De la casa, ho hem decidit tot jo i ella [Fernando].

L'aspecte interessant de subratllar, pel que fa a la privacitat, és la manera en què aquesta concepció particular d'allò íntim i privat es reforça en la convivència de parella (Eleb, 1996). En primer lloc, les pràctiques de la intimitat lligades a la vida de parella. En segon lloc, el que és privat s'oposa a l'exterior i imposa la seva pròpia lògica restrictiva. D'altra banda, si l'íntim manifesta la complicitat de la vida domèstica, el privat garanteix la possessió pròpia. En aquest sentit, tots els entrevistats han considerat la casa des de dins, closa en ells mateixos, a fi de protegir l'existència individual i de parella aïllant-se de tot el que hi ha fora. Entre les antítesis espacials que serveixen a les parelles per construir la imatge de la seva pròpia casa, no n'hi ha cap de més present que la que oposa el *fora* i el *dins*.

Les fronteres íntim/públic

Si ens fixem en l'oposició íntim/públic, es pot notar que la casa reproduïx, d'una manera subtil, diverses dicotomies. Així, els espais de la llar estan fortament polaritzats per un davant i un darrere. El davant és la part que dona al carrer, és l'espai públic, de recepció,

10. El procés de privatització fa la seva aparició significativa al segle XIX amb l'Anglaterra victoriana, que va establir la frontera entre públic i privat. ARIÈS i DUBY (1986) fan un excel·lent estudi del procés de privatització a les societats occidentals.

de vida comunitària; és la vitrina de la casa. Totes les parelles reben els convidats exclusivament en aquesta part. En canvi, la part del darrere de la casa està reservada a la intimitat de la parella, encara que hi hagi algun entrevistat que es representi tota la casa com a íntima.

Aquesta polarització del davant i del darrere està lligada als rols de gènere. Per a totes les parelles, en general, el davant és l'àmbit de l'home (excepte la cuina en alguns casos), i el darrere, espai íntim per excel·lència, és el regne de la dona. Allà s'hi troben els dormitoris, que estan ben delimitats per un passadís tancat per una porta. La porta marca una frontera territorial, traspassar la qual és sinònim d'intrusió, de transgressió i de violació de la intimitat de la parella. L'habitació de matrimoni és indicador de la màxima intimitat de la parella. Així, en Fernando explica:

L'habitació de matrimoni, pel que fa a les parelles estables, és el lloc de les relacions íntimes i és on es diuen les coses més importants. És la més íntima.

Bo i que tots els entrevistats es representen l'habitació de matrimoni com el lloc més íntim, la concepció de la intimitat varia segons el gènere. Així, per exemple, les dones associen la intimitat de la parella a una obligació de netedat en virtut de la qual assumeixen la responsabilitat de mantenir-la neta i en ordre. Tal com la dona està representada en la publicitat, la seva intimitat ha de caracteritzar-se per la netedat i l'ordre. En aquest sentit, la Mònica afirma:

No m'agrada que els convidats entrin al quarto de dormir, perquè és l'espai més íntim i perquè de vegades no el tinc gaire ben endreçat, ja que he hagut de marxar corrents.

I la Belén diu:

No m'agrada que els convidats entrin al quarto de dormir, perquè el llit està sempre per fer.

Aquesta responsabilitat femenina pel que fa a l'ordre i la netedat és una obligació moral, derivada de la identitat de gènere.

Les fronteres privat/públic

La dicotomia privat/públic varia amb relació a l'oposició espais íntims/públics. La frontera de l'esfera privada i de l'esfera pública se circumscriu pels murs exteriors. En aquest sentit, les parets de l'apartament són la frontera entre allò privat i allò públic. La noció de

privat està més marcada en els homes que en les dones. Els homes li donen un sentit de propietat i de possessió; les dones, en canvi, no estableixen una dicotomia radical entre esfera pública i esfera privada.

Les característiques de la dicotomia privat/públic també es retroben en les definicions del fora i del dins. En aquest cas, els homes s'identifiquen amb els espais exteriors. Ells són els qui s'ocupen de les plantes de la terrassa i els qui passen més temps a fora. Encara que els dos cònjuges treballin les mateixes hores fora de casa, aquest contrast del privat amb la vida pública és masculí. Són els homes els qui manifesten d'una manera més clara aquesta oposició que porta tot naturalment a la dicotomia treball/família, activitat/inactivitat. En Ramon afirma:

A l'apartament, no tinc gens de ganes de treballar. [Prefereix] [...] el dormitori i el saló, perquè m'agrada dormir i reposar quan sóc a casa.

La frontera treball/casa, fora/dins es manifesta solament en els homes, i forma part de la identitat masculina. Com ja hem vist en la publicitat, l'home està sempre identificat amb el treball i amb l'esfera pública. La representació de l'home a casa és sempre de passivitat, de relax. En canvi, la representació de la llar com a lloc de relax no existeix en les dones. Malgrat això, si aquestes no es representen la llar com a lloc de repòs, no tenen tampoc una concepció clara que el treball domèstic sigui treball. En aquest sentit, la Carmen diu que, a casa seva, «no tinc un treball per fer, no m'agrada cosir ni res de tot això». Més tard, quan li demanem què fa a cada habitació de la casa, respon:

Cuina: cuinar; al saló, netejar; al quarto petit, netejar, és que m'agrada molt netejar, em passo el dia netejant. M'agrada molt netejar.

Aquesta ambivalència és fruit de les representacions socials del treball domèstic com a inactivitat, com un tret que forma part de la naturalesa de les dones. I pot causar efectes perversos en les noies joves, ja que, d'un costat, elles assumeixen les tasques domèstiques i se senten identificades amb la feina de casa, però, d'un altre costat, són reticents a representar-se com a mestresses de casa. Si no es representen com a mestresses de casa és perquè aquest treball avui no té cap reconeixement ni estatus social.

3.2.2. La definició arquitectònica dels rols de gènere en els espais domèstics

La comunicació directa entre les peces no és oportuna quan l'organització espacial contribueix a la separació de funcions. Així, per exemple, tots els apartaments tenen la cambra de rentar al darrere, formant part de la regió íntima de la parella, però únicament atribuïda a la dona. També, doncs, en la intimitat més «profunda» es tendeix a regular les tasques domèstiques i ella s'identifica progressivament amb aquestes tasques a causa de la importància que la dona atribueix a la noció d'intimitat.

Aquesta configuració de l'espai té una forta influència en la divisió sexual del treball, perquè preveu que certes tasques domèstiques s'associïn a la intimitat, i subseqüentment, a l'àmbit femení. Així, en Juan atribueix a la seva esposa «el *quarto* de rentar i tot lo de la roba». La Cristina afirma que el lloc de la casa reservat exclusivament a ella és la galeria. La Belén troba que l'habitació de planxar és femenina i la terrassa, masculina.

En la ment dels habitants de la llar, les funcions de les peces s'ordenen verticalment amb relació a la importància respectiva que els és acordada dins el context social corresponent. Així, per exemple, en Ramon creu que l'habitació que no és indispensable és la cambra de planxar: «Tenim aquesta habitació de més i hi hem posat la planxa per posar-hi alguna cosa.»

L'estatut d'aquestes peces del darrere també està desvalorat per les mateixes dones, fins i tot quan són elles les qui les utilitzen. Desvaloració bastant paradoxal, ja que totes les parelles han destinat una habitació per planxar la roba. Això ens fa constatar la importància considerable d'aquesta tasca, malgrat la seva posició residual en l'imaginari dels joves.

Hàbitat i identitat de parella

A l'apartat anterior s'ha relativitzat la noció de privacitat de la llar conjugal, posant de manifest la importància de la definició social dels espais domèstics. Ara es tracta d'examinar l'apropriació que fa la parella dels espais i la definició d'univers conjugal a partir de les seves representacions dels espais domèstics. A escala restringida, el pis es transforma en casa i univers (Pezeu-Massabuau, 1993). Els habitants donen de casa seva significacions de reialme i de refugi de la vida familiar. En aquest sentit, la consciència de «casa seva» està valorada per la possibilitat d'un tancament individual i la creació d'una identitat comuna. Efectivament, dins la microgeografia domèstica, la

parella defineix dia rere dia les regles del joc, com també la seva identitat conjugal.

Els llocs de la relació conjugal

Pel que fa a les parelles entrevistades, l'esfera privada és percebuda com una àrea d'opció personal i d'autonomia. Cada matrimoni defineix el seu allotjament com una *llar*, terme que etimològicament significa indret on hi ha el foc o on hom s'escalfa, o on es cuina, o on es reposa i es dorm. Aquesta imatge d'agrupament dels membres de la família al voltant d'un foc té encara ressò en les pràctiques actuals de relació matrimonial, en la mesura que totes les parelles han reduït l'espai relacional a un centre constituït per tres peces: el saló (on hom s'escalfa i reposa), la cuina (on es cuina i es menja) i l'habitació de matrimoni (on es dorm). La identitat comuna, la recerca de fusió conjugal, està delimitada per aquests espais centrals. La possibilitat d'habilitar un espai per a cadascú (ateses les dimensions de l'apartament) no es té en compte, i la majoria de les parelles s'han representat totes les peces en comú, encara que la seva utilització resti individual.

La restricció dels espais destinats a la vida de parella s'explica també a partir dels esquemes arquitectònics dels apartaments. La casa està concebuda, des del començament, d'una manera segregada: espais destinats a la vida de parella i espais destinats a les tasques domèstiques. Aquesta segregació segueix els esquemes dominants de la divisió sexual del treball domèstic, ja que les diverses funcions es deriven dels diversos espais. Així, la vida matrimonial s'adapta a poc a poc a les demarcacions espacials. En aquest sentit, es pot afirmar que la divisió sexual del treball queda legitimada per l'ús dels espais i exclou la possibilitat d'un projecte en comú pel que fa a les feines de la llar. Veurem que l'habilitació de l'allotjament basada en la concepció d'una identitat comuna inclou i legitima la segregació dels rols de gènere.

Com ja hem assenyalat, la vida quotidiana de la parella està recoberta per milers de petits rituals. Dintre la casa, els espais estan consagrats a aquests rituals. Es tracta d'activitats que no impliquen la noció de treball, però sí la de repòs i de benestar. En general, les parelles passen la major part del temps junts al saló i l'activitat que duen a terme és mirar la televisió. El fet de mirar la televisió cada dia, en un moment privilegiat de la relació conjugal, la converteix en quelcom de *privat*, d'intim. Així, per exemple, en Javier diu: «Nosaltres estem junts al saló. Mirem la tele.» En Miguel respon: «Al saló. Al vespre, és aquí on ens trobem per menjar i mirar la tele.»

La identitat de parella

De quina manera es representen els matrimonis la seva identitat de parella, i quins antagonismes es poden observar entre el seu discurs i les seves pràctiques? L'establiment i el manteniment d'un microcosmos social com és el de la parella requereix, per part dels dos cònjuges, un nivell d'exigències molt alt (Berger i Kellner, 1977). És per això que el jove i la jove necessiten definir i reafirmar constantment la seva identitat matrimonial. Es tracta de crear una identitat comuna partint d'una idea fusional, ja que la creació d'aquest microcosmos és percebuda com una extensió de si mateix. La representació de l'hàbitat com a univers conjugal implica, en aquest sentit, una visió global dels espais habitats que remet a la casa. En Lluís afirma: «Jo no tinc espais preferits, estic bé a tot arreu... Jo diria que no tenim espais tancats.» En Javier reivindica: «Tota la casa és per a nosaltres, és nostra.» La Montse diu: «Crec que tota la casa és necessària per als dos.» La Rosa opina: «Penso que els dos estem bé a tot arreu.» Finalment, en Miguel assegura: «No tenim prohibicions. Tot és nostre. No tenim necessitat de tancar-nos amb clau dins una habitació.»

En general, quan se'ls ha interrogat sobre els espais de convivència, les parelles han parlat de comunió d'espais, d'unificació de tota la casa dins una identitat comuna, o sigui, d'una visió global de l'univers íntim. Podem dir que la parella crea una mena de closca d'amor que esdevé tancada amb relació a l'exterior i que es percep com a univers íntim des de l'interior. La intimitat individual sembla no existir, car la noció d'intimitat ja ha estat atribuïda a la parella. En aquest sentit, la Belén diu: «Nosaltres no tenim llocs íntims. No podem dir que tinguem llocs personals íntims, ja que tot és dels dos.» La parella es defineix a ella mateixa com una identitat comuna. I els sembla una aberració parlar d'individualitat, noció que seria oposada a la concepció de parella. Des d'una visió molt fusional, afirmen posseir en comú tots els espais de la casa.

Quan es tracta de representar-se l'habitació de matrimoni, aquesta concepció fusional troba el seu punt culminant. L'habitació de matrimoni és el símbol per excel·lència de la identitat comuna. Segons la Marta, l'habitació de matrimoni és el seu lloc preferit; és on es concreta la relació de parella, i és també la peça més important de la casa. En Jordi, exaltat, diu que l'habitació més important de la casa és «l'habitació de matrimoni. Perquè mai no oblidaré la primera nit de noces. Aquella nit, no s'oblida mai!».

Relacions individuals dins els espais

Si la intimitat representa i afirma la identitat de parella, a la pràctica aquesta és també reivindicada en el pla personal. Hem remarcat que les representacions (visió global o idealitzada) divergeixen de les pràctiques (apropriació dels espais de forma segregada). La reivindicació del territori personal es dona de manera discreta a partir de marcadors de delimitació no materials com la molèstia pel soroll, o materials com el desordre, perquè representen una invasió dels afers personals de l'un sobre el territori de l'altre. S'ha constatat que tots els homes se senten destorbats quan se'ls interromp mentre miren la televisió. En canvi, elles afirmen sentir-se destorbades quan s'ocupen d'una tasca domèstica. La Mònica diu que el seu marit se sent destorbat «quan mira un programa a la tele que l'interessa, quan fan futbol. Jo també el miro, però de vegades tinc coses per fer i sé que és millor no passar per davant de la tele». En el mateix sentit, en Ramon diu que se sent molestat «quan miro la tele, o quan penso allà a la terrassa. I ella, quan neteja qualsevol cosa, sí, sí, és millor no acostar-s'hi!».

En el moment d'atribuir-se un lloc específic per a les activitats de lleure, les dones tenen generalment una concepció global de la casa i els homes s'assignen sempre llocs precisos. Per exemple, a la Belén li costa atribuir-se un lloc específic per al seu esplai, i en aquest sentit afirma: «Tota la casa, jo no tinc un lloc especial.» En canvi, en Fernando s'atribueix «el sofà, m'agrada molt. M'agrada pintar o dibuixar. Si pinto vaig a la terrassa, si dibuixo ho faig al menjador». La Maria diu que el lloc del seu marit és «estirat al sofà o sobre el llit». Podem dir, per tant, que la relació de les dones amb els espais domèstics és nòmada o dinàmica, i que en canvi els homes en fan un ús més sedentari o passiu.

Els rols de gènere definits per la identitat de parella

Pel que fa als usos dels espais domèstics, els rols de gènere continuen essent molt estratificats:

— L'home és al despatx o davant la televisió, a la terrassa, al seu sofà, o a l'espai on hi ha els aparells tècnics. Per a ell, la casa està a punt perquè ell pugui instal·lar-s'hi. De manera sedentària, l'home és un habitant real de la llar.

— La dona és a l'habitació de planxar o a la galeria, i la major part del temps és pertot arreu, netejant. Ella practica el nomadisme, guiada per les tasques que ha de realitzar, és una treballadora real de la llar.

Si les pràctiques continuen essent rigidament estratificades, el discurs, en canvi, és idealitzat en la fusió. La intimitat s'imposa per legitimar aquesta divisió sexual dels rols. La convicció que existeix un repartiment *natural* dels rols domèstics s'imposa progressivament en les parelles de joves. La parella manté un discurs molt allunyat de la realitat de les pràctiques de cada dia i, encara que els dos cònjuges hagin interioritzat el discurs sobre la igualtat, en la pràctica quotidiana viuen la divisió tradicional dels rols domèstics. Només cal que hi hagi hagut algun canvi superficial, amb relació al model d'organització del treball dels seus pares, perquè es creguin que han inaugurat una relació equitativa dels rols conjugals, ja que aquesta organització *íntima* de la neteja, per exemple, forma part de la seva identitat de parella. La manera en què viuen la seva relació és, segons ells, original, i tot qüestionament de la seva organització domèstica qüestionaria la relació de parella. Quan es dona el cas, generalment, les joves parelles justifiquen la divisió sexual del treball domèstic amb arguments de situació, descrita com a transitòria o provisional, però en tots els casos a partir d'una lògica racional. En aquest sentit, en Lluís argumenta:

En aquest moment, ella fa més feina de casa que jo, perquè jo estudio, però quan ella estudiava, jo hi participava més.

Així, la definició conjugal dels rols domèstics s'estructura per l'acceptació comuna d'una regla explícita o implícita que sempre expressa la identitat de parella: és així perquè nosaltres ho hem decidit així.

3.2.3. Els rols de gènere en l'hàbitat

Els rols estan definits prèviament per la societat. Però, de mica en mica, se sedimenten en la identitat de la parella i prenen forma d'identitat personal. Per aquesta raó, els homes i les dones entrevistats, amb petites variacions, assumeixen la seva funció de gènere —la coherència identitària obliga!— tot creient en la particularitat i en l'originalitat de la seva parella. Els actors donen diverses explicacions al repartiment desigual de les tasques domèstiques. Tant l'un cònjuge com l'altre busquen justificacions que intenten legitimar les implicacions desiguals en el treball domèstic. Els homes justifiquen sovint la seva falta d'implicació pel seu caràcter o la seva manca d'habilitat. D'aquesta manera, en Juan afirma: «Jo no tinc prou paciència per planxar», i en Fernando diu: «Jo sóc una mica despistat i

una mica gandul.» Contràriament a la identitat que li demana la vida pública, en la intimitat de la llar l'home es permet de ser «gandul», «distret» o «impacient».

L'argument de la manca d'habilitat dels homes no val per a la representació que aquests es fan de les seves dones. En aquest cas, ells fan referència al «plaer» que les dones experimenten en fer les tasques de la casa. Així, en Miguel explica:

Ella s'atribueix aquesta tasca [la cuina] perquè ho ha volgut. Jo en tinc d'altres. A més, a ella li encanta estar a la cuina. Això no vol pas dir que jo no faci mai el menjar, però si jo faig el menjar, ella està sempre per allà. En canvi, si ella fa el menjar, jo no puc entrar-hi. [...] A ella li agrada la cuina.

En les parelles en què s'institucionalitza l'execució de les tasques domèstiques per part de la dona, es dona una forta apropiació dels espais per part seva. Això passa, sobretot, quan la dona es cuida del menjar. La cuina esdevé el seu reialme, un territori tancat que ella comparteix amb reticència. En la majoria dels casos, els dos cònjuges mostren una forta identificació subjectiva amb els rols objectius de gènere. Encara que en moments de conflicte les dones es qüestionen l'atribució dels rols domèstics, com quan la Mònica diu: «M'agradaria que es consagrés una mica més a tot el que es tracta de l'espai del darrere de la casa, com la galeria.» O quan la Rosa afirma: «M'agradaria que entrés més sovint a la cuina!» En Fernando, per la seva banda, reconeix que «els moments de conflicte, per exemple, són quan ella està plegant la roba mentre joestic al saló. No es tracta d'una qüestió d'espai que sigui conflictiu, però a ella li molesta ocupar-se de la roba. Això passa amb quaranta mil coses. Jo noestic gaire sovint a la cuina, ni a la galeria.»

La pràctica i els hàbits

Avui dia la parella es forma en els ideals de l'amor, de l'autonomia i de la llibertat. En les famílies tradicionals, els rols de gènere constituïen obligacions morals explícites. El sentiment de desig individual no existia d'una manera tan marcada. Avui, les obligacions domèstiques continuen essent obligacions morals femenines, però són sentides com a eleccions lliures i individuals. La noia jove continua fent de mestressa de casa, però té la sensació que la seva responsabilitat sobre «tot lo de la casa» és, de fet, una extensió de la seva identitat subjectiva, del seu caràcter. En aquest sentit, Kaufmann parla de les *habitudes domestiques*:

La plupart des décisions ne se vivent pas comme telles, mais comme des réponses très simples, évidentes et qui ne renvoient pas à des questions. Or,

c'est justement cette illusion de la simplicité et de l'évidence qui est la plus productrice d'habitudes. Aussi petits soient-ils à chaque fois, les gestes s'inscrivent et s'accumulent dans le fonds commun conjugal, d'autant plus enfouis profondément dans le silence de l'interaction qu'ils n'auront pas été mis en question (Kaufmann, 1992, p. 67).

La sedimentació d'hàbits és un procés central, i sovint irreversible, en la integració conjugal. Així, quan es va preguntar sobre el tema de la negociació pel que fa al repartiment del treball domèstic (negociació dels rols domèstics), cap parella no va saber donar una explicació. Totes afirmen que es tracta essencialment de pràctiques i d'hàbits. La Maria, per exemple, argumenta: «Com que sóc jo qui neteja, estic una mica a tot arreu. Però no hi ha roces, és una qüestió de costums.» La cohesió i l'harmonització dels rols domèstics consisteix a viure l'hàbit com a evident, i es deriva també d'una certa idea d'harmonia i d'amor en els primers temps de matrimoni. Russell Hochschild (1989) utilitza el terme *mite familiar* per explicar aquesta bona consciència del matrimoni, que permet evitar el conflicte.

L'ordre

Cada parella fixa les pràctiques segons allò que cadascú se sent més apte per fer, amb relació al seu capital personal de capacitats i de concepcions. És així com es reafirmen els valors femenins i masculins lligats a les tasques domèstiques. Cadascú fa el que creu que sap fer. En aquest sentit, la constitució d'àmbits especialitzats porta a la individualització de certes tasques, i també a la rigidesa en les possibles negociacions a llarg termini.

Per què l'exigència de la netedat i de l'ordre resta femenina? Es pot suposar que es tracta d'una qüestió d'identitat, que implica una manera de veure i de representar-se la realitat conduent a pràctiques diferents. Com hem vist, la imatge que la societat transmet de la identitat femenina mitjançant la publicitat és essencialment la de netedat i pudor (protecció de la intimitat). La dona hi està representada dins la seva llar i com a responsable de l'ordre domèstic. I l'ordre de casa seva és un reflex de la seva *netedat interior*, que esdevé representació de la feminitat. Com diu Denèfle (1995), la dona és la guardiana eterna de la intimitat. La concepció de l'ordre és intrínseca de les dones, ja que elles mateixes ho perceben com una extensió pròpia. És sorprenent veure com, en molts casos, el desordre genera mal humor. A l'home, en canvi, se li permet ser desordenat. D'aquesta manera, la Montse constata amb relació als objectes del seu marit:

Sóc jo qui els endreça, si no tot es quedaria per allà. És a mi que em molesta. [...] Ho deixa tot a qualsevol lloc: les claus, tot!

En el mateix sentit, la Mònica argumenta amb relació al desordre del seu marit:

Em molesta segons el dia o l'humor que tinc. Hi ha dies que ho veig [el desordre] i em molesta.

La netedat i l'ordre creen ordres materials i simbòlics. En efecte, les nocions d'ordre/desordre i de net/brut són construccions socials lligades a la identitat de gènere. Segons Welzer-Lang, «le propre et le rangé deviennent ainsi un mode de régulation non négligeable de l'espace domestique et des rapports sociaux de sexe qui s'y déroulent. Ils trouvent une inscription spatiale» (Welzer-Lang, 1989, p. 78). En aquest sentit, la definició del llindar personal de tolerància està estretament lligada a la identitat de gènere i és percebuda com una qüestió subjectiva. Així, la Maria diu que els objectes del seu marit:

[...] els endreço, és clar, perquè sóc molt ordenada. [...] Pel que fa al meu caràcter, crec que no podria tenir un lloc exclusiu per al desordre, però m'agradaria ser una mica més desordenada.

I en Lluís afirma:

A mi m'agrada un caos controlat. Jo no sóc meticulós. En canvi, ella, és al revés, cada cosa al seu lloc.

El desordre està sovint designat per la persona que controla l'endreça, la responsable del treball domèstic. En aquest sentit, en Juan reconeix:

Ella ho endreça tot. [...] Penso que, sigui quin sigui el lloc on ella posi les coses, a mi m'està sempre bé. Encara que estigui mal endreçat, si ella creu que està bé, *pues vale*. A mi m'agraden les coses pràctiques.

Els objectes domèstics portadors d'identitat de gènere

En un moment de l'entrevista vam preguntar als joves i a les joves quins llocs trobaven més aviat femenins i quins altres més aviat masculins, d'acord amb l'ús que en feien l'un o l'altre. Les respostes es poden resumir així:

— Tot el que representa la tecnologia està identificat com a masculí. Els objectes que les dones atribueixen als seus marits són els següents: la màquina de fer cafè, la torradora, el sofà i el telecomandament, els diplomes, la consola de jocs, l'aparell fotogràfic, la torre de música *hi-fi*, tot el que hi ha al despatx, etc.

— En canvi, els homes tenen una representació de la feminitat que es redueix als objectes de neteja o de decoració: els fils per estendre la roba, qualsevol objecte de neteja, la planxa i els productes de bellesa, les figuretes del bufet.

Les representacions socials de la feminitat i de la masculinitat transmeses per la publicitat expressen com les identitats de gènere es construeixen a partir d'estereotips. Les representacions de la feminitat i de la masculinitat definides per la pertinença a un objecte o a un lloc estan, en el mateix sentit, estereotipades. En general, la imatge predominant de la dona és la de mestressa de casa. I són també les mateixes dones les que continuen reproduint els estereotips sexuals, pel fet d'identificar-se amb la majoria d'espais destinats exclusivament a les tasques domèstiques.

Plaer masculí, deure femení

Falta encara assenyalar un altre aspecte important pel que fa a la identificació amb els espais. La utilització dels espais femenins no és vista generalment com un plaer per part de les dones. Així, la Rosa diu que la galeria representa per a ella «alguns enfados, perquè quan em porta les coses del futbol...». D'altra banda, cal tenir en compte el fet que el treball domèstic requereix per a les dones una disponibilitat permanent; en canvi, els homes hi intervenen de manera selectiva. Durant la major part del temps l'home *ajuda* la seva muller, que és qui guarda l'absoluta preocupació, la càrrega mental i la responsabilitat del treball domèstic.

Com afirma Welzer-Lang, «dire que la division du travail affecte de façon exclusive certaines tâches aux femmes ne doit pas permettre d'occulter, dans une définition aussi juste que possible du travail domestique, les attributions spécifiquement masculines» (Welzer-Lang, 1989, p. 49). A diferència de les feines de la llar de les dones, les activitats domèstiques dels homes estan valorades. Per exemple, quan l'home cuina, la seva companya li dona un gran reconeixement. Els homes joves que es fan càrrec de la cuina afirmen que cuinar els causa plaer. En canvi, totes les dones porten a terme la totalitat de les tasques específicament domèstiques, com són ara la bugada o la neteja general de la casa, que no són considerades un plaer. Quasi

totes les dones han manifestat sentir avorriment quan fan aquestes tasques.

Aquesta diferent participació i avaluació de les tasques de la casa ens mostra que la divisió sexual del treball domèstic continua caracteritzant la relació matrimonial. Aquesta divisió es manifesta en les pràctiques i s'accepta més que mai, car esdevé propietat de la identitat personal i de la identitat de la parella.

4. Conclusions

No és gens fàcil de donar una explicació unívoca a les presents filigranes sobre les pràctiques desiguals en la parella. Seria necessari, en aquest estadi de la recerca, continuar l'observació de diversos tipus de parella i millorar o eixamplar els instruments d'anàlisi per centrar-se, per exemple, en la qüestió de les negociacions quotidianes, o també en la qüestió de la temporalitat. Malgrat tot, aquesta primera aproximació empírica a l'espai com a objecte d'anàlisi sociològica obre interessants reflexions sobre les pràctiques de gènere en la parella en els espais domèstics.

Com s'ha pogut veure, quan un arquitecte concep un grup d'habitatges crea implícitament un model de relacions entre les persones. Prenent com a base aquest estudi, es pot afirmar que l'habitatge convencional que ofereix el mercat de l'habitatge reflecteix les estructures socials i simbolitza valors particulars, com en el cas dels rols de gènere.

El marc creat per l'arquitecte orienta certs comportaments, trava la transformació de les relacions socials i impedeix la creació de nous símbols de convivència. És per això que es pot suposar que les noves formes d'habitar depenen també de la creació de nous dissenys d'habitatges. Nous dissenys que podrien facilitar canvis significatius en les relacions de gènere. Donar un estatut fix a les peces destinades al treball domèstic i un altre als espais de repòs i de parella fa que la casa quedi dividida entre funcions femenines i masculines. És per això que s'hauria de començar per un nou tipus de concepció arquitectònica no segregacionista que permetés una major imbricació del treball domèstic en els espais i moments de vida de la parella.

Encara que els discursos de les parelles joves se situïn en una lògica d'igualtat pel que fa al repartiment del treball domèstic, s'ha pogut constatar per mitjà de les representacions socials dels espais domèstics que les pràctiques quotidianes contradiuen aquests discursos. El repartiment desigual de les tasques domèstiques continua essent fortament estructurat en les joves generacions de parelles. La divisió sexual del treball domèstic està interioritzada per

cada membre de la parella, que, influeix per la seva identitat de gènere, s'apropia de manera diferent les tasques i els espais domèstics.

Una altra qüestió resta oberta: bo i que la distribució dels espais i de la identitat de gènere tinguin una certa influència pel que fa a la divisió sexual del treball domèstic, la identitat de caràcter fusional que la parella es crea dins el seu univers íntim construeix i legitima aquesta divisió. I això, pel fet que aquesta mateixa identitat és percebuda ingènuament, per tots dos cònjuges, com a producte d'una decisió originària/original.

La nostra societat està basada en el contracte privat. Els lligams familiars formen part de la propietat privada. El fet que tot el que passa dintre les llars continuï essent percebut com una cosa estictament personal i íntima deixa lloc a la reproducció de la divisió sexual del treball domèstic. La qüestió és saber si avui dia l'esfera privada pot continuar exclosa del debat públic que cada vegada més s'afirma en els valors de l'equitat entre homes i dones.

Pensar en la possibilitat de canvis en la distribució dels espais domèstics (els pisos convencionals) o en les formes de convivència (la parella) porta a reflexionar sobre les dinàmiques de canvi de les estructures socials en qualitat de qüestionament de l'equilibri actual de les relacions íntimes i familiars. La subversió de les relacions tradicionals de poder entre ambdós sexes, cap a unes relacions més equitatives, demana necessàriament una subversió dels codis socials *naturalitzats* que encara regeixen els comportaments i les relacions de gènere. Per iniciar aquesta subversió, ens hem de situar en el pla de les representacions estereotipades dels gèneres. Per acabar, direm que una aproximació qualitativa a les representacions socio-espacials ens obre un univers de coneixements molt útil per explorar la naturalesa de les relacions que s'estableixen entre els homes i les dones dins la societat.

Referències bibliogràfiques

- ABRIC, J.-C. (1996). «De l'importance des représentations sociales dans les problèmes de l'exclusion sociale». A: ABRIC, J.-C. [dir.]. *Exclusion sociale, insertion et prévention*. Saint-Agne: Eres, p. 11-18.
- ALBERDI, I. (1996). «Los roles femeninos y cambio familiar». A: GARCÍA DE LEÓN, M.-A.; GARCÍA DE CORTÁZAR, M.; ORTEGA, F. *Sociología de las mujeres españolas*. Madrid: Complutense, p. 41-67.
- ARDENER, S. [ed.] (1991). *Women and Space*. Londres: Oxford University Press.
- ARIÈS, P.; DUBY, G. (1986). *Histoire de la vie privée*. Vol. 3. París: Seuil.

- BARRÈRE-MAURISSON, M.-A. (1995). «Domus et domestique: des constructions différentes de la famille et de son espace». A: BAWIN-LEGROS, B.; KELLERHALS, J.; DE SINGLY, F. [ed.]. *Les espaces dans la famille: Actes du colloque Liège-mai 1994*. Lieja: Derouax Ordina. (Cahiers de Sociologie de la Famille; 1).
- BENERIA, L.; SENG, G. (1983). «Desigualdades de clase y de género y el rol de la mujer en el desarrollo económico: implicaciones teóricas». *Mientras Tanto*, núm. 15, p. 91-112.
- BERGER, P.; KELLNER, H. (1977). «Matrimoni i construcció de la realitat: un exercici de microsociologia del coneixement». *Diogenes*, núm. 46, p. 39-60.
- BERGER, P.; LUCKMANN, T. (1988: 1966). *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Herder.
- BLANCHET, A.; GOTMAN, A. (1992). *L'enquête et ses méthodes: l'entretien*. París: Nathan.
- BOURDIEU, P. (1990). «La domination masculine». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 84, p. 2-31.
- (1993). «La famille: catégorie réalisée». *Actes de Recherche en Sciences Sociales*, núm. 100.
- (1998). *La domination masculine*. París: Seuil.
- BRULLET, C. (1996a). *Anàlisi de l'organització i repartiment del treball familiar i el treball remunerat entre les parelles joves amb criatures petites a Catalunya*. Tesi doctoral. Bellaterra: UAB, Departament de Sociologia.
- (1996b). «Roles e identidades de género: una construcción social». A: GARCÍA DE LEÓN, M.-A.; GARCÍA DE CORTÁZAR, M.; ORTEGA, F. *Sociología de las mujeres españolas*. Madrid: Complutense, p. 273-307.
- CASTORIADIS, C. (1975). *L'institution imaginaire de la société*. París: Seuil.
- DENÈFLE, S. (1995). *Tant qu'il y aura du linge à laver*. Londé-sur-Noireau: Arléa-Corlet.
- DE SINGLY, F. (1987). *Fortune et infortune de la femme mariée*. París: PUF. (Économie et Liberté).
- (1991). «Les relations conjugales». A: DE SINGLY, F. [dir.]. *La famille, l'État des savoirs*. París: La Découverte, p. 107-114.
- (1993). «Les habits neufs de la domination masculine». *Esprit (masculin/féminin)*, núm. 11 (novembre).
- (1996). *Le soi, le couple et la famille*. París: Nathan.
- DOISE, W.; PALOMARI, A. (1986). *L'étude des représentations sociales*. Neuchâtel/París: Delachaux & Niestlé.
- ELEB, M. (1996). «La frontière mouvante entre vie privée et vie publique dans la maison». A: KAUFMANN, J.-C. [dir.]. *Faire ou faire faire*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- ESTRUCH, J. [et al.] (1978). «El paper de la dona a la publicitat: la manipulació d'una imatge». *Papers: revista de sociologia* [Bellaterra: UAB], p. 95-113.
- EVERAERT-DESMEDT, N. (1984). *La communication publicitaire*. Bèlgica: Caday (Questions de Communication; 12).
- FLAQUER, L. (1997). «La emancipación familiar de los jóvenes». *Revista de Estudios de Juventud* [MTSS], núm. 39, p. 37-46.
- GOFFMAN, E. (1973). «Les territoires du moi». A: *Mise en scène de la vie quotidienne*. París: Minuit. (Le Sens Commun).

- (1986). «La ritualisation de la féminité». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 64.
- (1988). «La ritualisation de la féminité». A: *Les moments et leurs hommes*. Paris: Seuil. (Minuit).
- HALL, E.-T. (1971). *La dimension cachée*. Paris: Seuil. (Points).
- HELLER, A. (1977: 1991). *Sociología de la vida cotidiana*. Barcelona: Península.
- HÉRITIER, F. (1996). *Masculin/féminin, la pensée de la différence*. Paris: Jacob.
- HERNE, C. (1993). *La définition sociale de la femme à travers la publicité*. Paris: L'Harmattan.
- IGLESIAS DE USSEL, J. (1997). «Los valores familiares de los jóvenes». *Revista de Estudios de Juventud [MTSS]*, núm. 39, p. 9-16.
- JODELET, D. (1989). «Représentations sociales: un domaine en expansion». A.: JODELET, D. [dir.]. *Les représentations sociales*. Paris: PUF.
- KAUFMANN, J.-C. (1991). «Les habitudes domestiques» A: DE SINGLY, F. [dir.]. *La famille, l'État des savoirs*. Paris: La Découverte, p. 124-131.
- (1992). *La trame conjugale. Analyse du couple par son linge*. França: Nathan.
- (1993b). *Sociologie du couple*. Paris: PUF. (Que sais-je?).
- (1995). «La construction spatiale de la familiarité. L'exemple de l'entrée en couple». A: BAWIN-LEGROS, B.; KELLERHALS, J.; DE SINGLY, F. [ed.]. *Les espaces dans la famille: Actes du colloque Liège-mai 1994*. Lieja: Derouax Ordina. (Cahiers de Sociologie de la Famille; 1), p. 91-100.
- (1996). «L'intégration conjugale». A: LE GALL, D.; MARTIN, C. [dir.]. *Familles et politiques sociales*. Paris: Harmattan.
- KELLERHALS, J. (1984). *Microsociologie de la famille*. Paris: PUF.
- (1995). «Introduction». A: BAWIN-LEGROS, B.; KELLERHALS, J.; DE SINGLY, F. [ed.]. *Les espaces dans la famille: Actes du colloque Liège-mai 1994*. Lieja: Derouax Ordina. (Cahiers de Sociologie de la Famille; 1).
- KELLERHALS, J.; CARDIA-VONECHE, L. (1984). «Rôles féminins et masculins dans la relation de couple». *Revue Suisse de Sociologie*, vol. 10, núm. 3, p. 755-767.
- LAINÉ, P. (1974). *La femme et ses images*. Paris: Stock.
- LAZAR, J. (1991). *Sociologie de la communication de masse*. Paris: Armand Colin.
- LECLERC, E. (1986). *Habitation et cohabitation: essai sur la territorialité humaine*. Memòria de llicenciatura en sociologia. Ginebra: Université de Genève. SES.
- LEFEBVRE, H. (1986). *La production de l'espace*. Paris: Anthropos.
- LINDSEY, L. (1992). *Gender roles. A sociological perspective*. New Jersey: Prentice Hall.
- LOREE, M. (1977). «L'image de la femme dans la publicité nord-américaine et française». A: MICHEL, A. [dir.]. *Femmes, sexisme et sociétés*. Paris: PUF, p. 135-145.
- MACCOBY, E.-E. (1990). «Le sexe, catégorie sociale». *Actes de Recherche en Sciences Sociales*, núm. 83 (juny).
- MARX FERRE, M. (1990). «Beyond Separate Spheres: Feminism and Family Research». *Journal of Marriage and the Family*, núm. 52 (novembre), p. 866-884.

- MEIL LANDWERLIN, G. (1997). «La juventud y la redefinición de las pautas de división del trabajo doméstico». *Revista de Estudios de Juventud* [MTSS], núm. 39, p. 47-66.
- ORTEGA, F. [et al.] (1993). *La flotante identidad sexual*. Madrid: Dirección General de la Mujer.
- ORTEGA, F. (1996). «El género y sus representaciones sociales». A: GARCÍA DE LEÓN, M.-A.; GARCÍA DE CORTÁZAR, M.; ORTEGA, F. *Sociología de las mujeres españolas*. Madrid: Complutense, p. 309-324.
- PEZEU-MASSABUAU, J. (1993). *La maison, espace social*. París: Presses Universitaires de France.
- (1993). *La maison, espace réglé, espace rêvé*. Montpellier: Gip Recherches.
- PIAGET, J.; INHELDER, B. (1947). *La représentation de l'espace chez l'enfant*. París, Presses Universitaires de France.
- RUSSELL HOCHSCHILD, A. (1989). *The second shift*. Nova York: Avon Books.
- ROUX, P. [et al.] (1996). *Modèles normatifs de l'égalité et justifications des pratiques inégalitaires entre femmes et hommes*. Lausana. [Rapport final de recherche FNRS-FNR35, «Femmes, droit et société»].
- SCHWARTZ, H.; JACOBS, J. (1984). *Sociología cualitativa*. Mèxic: Trillas, p. 20-58.
- SCOTT, J.-W. (1988). «Genre comme catégorie utile d'analyse historique». *Cahiers du Grif*, núm. 37-38, p. 125-153.
- (1990). «L'ouvrière, mot impie, sordide. Le discours de l'économie politique française sur les ouvrières (1840-1860)». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 83 (juny), p. 2-15.
- SENNETT, R. (1978). *El declive del hombre público*. Barcelona: Península.
- SIMMEL, G. (1988). «L'espai i les ordenacions espacials de la societat». A: *Sociologia*. Vol. 2. Barcelona: Edicions 62, p. 225-239.
- SPRADLY, J.; MANN, B. (1979). *Les bars, les femmes et la culture*. París: Presses Universitaires de France.
- WELZER-LANG, D. (1989). *Les faits du logis*. Lió: Aléas. (Vie et Société).